

<https://doi.org/10.15407/uhj2024.05.062>
УДК 82-92+32(477)“1906/1917”

Віктор КОЛЕСНИК

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України,
завідувач кафедри давньої та нової історії України,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Київ, Україна)
kolesnykvf@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-4696-0747>

Оксана ЧЕБЕРЯКО

докторка історичних наук, кандидатка економічних наук, професорка,
професорка кафедри фінансів,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Київ, Україна)
cheberyako@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-1563-9611>

ПІД КУТОМ НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ВИМІРУ: ДЕРЖАВНА ДУМА В ПУБЛІЦИСТИЦІ УКРАЇНСЬКИХ ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИХ ДІЯЧІВ (1906—1917 рр.)

Мета — визначити історіографічне значення політичної публіцистики 1906—1917 рр. у висвітленні думської проблематики в контексті участі українства у суспільно-політичних процесах, пов'язаних із виборами та діяльністю Думи. **Методологію дослідження** становить історіографічний аналіз на основі принципів історизму та об'єктивності публіцистичних праць українських громадсько-політичних діячів. **Наукова новизна** визначається спробою з'ясувати значення публіцистики активних учасників українського громадсько-політичного життя в історіографії думської тематики з погляду участі українців у виборчих кампаніях і роботі Державної думи Російської імперії. **Висновки.** Оперуючи загалом не-

Цитування: Колесник В., Чеберяко О. Під кутом національно-політичного виміру: Державна дума в публіцистиці українських громадсько-політичних діячів (1906—1917 рр.). *Український історичний журнал*. 2024. № 5 (578). С. 62—77. <https://doi.org/10.15407/uhj2024.05.062>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

значним фактологічно-статистичним матеріалом, українські громадсько-політичні діячі у своїх публіцистичних працях виокремлювали провідні тенденції та особливості виборчих кампаній до Державної думи, аналізували участь українських партій у виборах, їхню виборчу тактику, висвітлювали зміст наказів селян, робітників обраним депутатам, оцінювали результати виборів в Україні, діяльність і значення Українських громад у I та II Думах. У публіцистиці розкривалося застосування урядом адміністративного ресурсу під час виборів до III і IV Думи, негативно оцінювалися результати виборів до них за підсумками українського демократичного представництва, відображалися дискусії при обговоренні українського питання в Думі, засвідчувалося розчарування свідомого українства непослідовною й недієвою підтримкою українських інтересів російською опозицією в Думі.

Ключові слова: історіографія, публіцистика, українські громадсько-політичні діячі, Україна, Російська імперія, Державна дума.

Існує величезна історіографія Державної думи Російської імперії. Лише після проголошення незалежності України вітчизняні історики підготували цілу низку праць, присвячених українським аспектам думської тематики [1—8], серед яких монографії О. Коника та В. Милька [9—10]. В означених та інших дослідженнях підбито й певні історіографічні підсумки [2, С. 7—20; 9, С. 32—61; 10, С. 11—19; 11]. Дослідники визнають, що достатньо своєрідним є період становлення думської історіографії, який охоплює час від скликання I Думи у 1906 р. до припинення діяльності IV Думи у 1917 р. [9, С. 32—61; 11, С. 154—155]. Характерною його ознакою стало переважання політико-публіцистичних праць, авторами яких були українські громадсько-політичні діячі, депутати від українських губерній у Державній думі. Проте в історіографічних оглядах, зазвичай, подається коротка загальна оцінка таких публікацій, яка зводиться до констатації факту першого досвіду осмислення та аналітичного узагальнення історичних процесів. Певною мірою це можна пояснити тим, що публіцистика використовується насамперед як історичне джерело. Але вона відноситься і до джерел історіографічного характеру, оскільки в ній є авторські оцінки, узагальнення, висновки щодо тих чи інших суспільно-політичних подій. Хоча необхідно враховувати, що зміст політичної публіцистики відображав ідейно-політичні уподобання та світоглядні позиції авторів.

У дослідженнях С. Панькової достатньо ґрунтовно з погляду суспільно-політичної думки в Україні проаналізовано публіцистику М. Грушевського до березня 1917 р. [12], але питання думської тематики не були предметом цього дослідження. Підготовка спеціальних наукових розвідок, присвячених з'ясуванню значення політичної публіцистики українських громадсько-політичних діячів у висвітленні думської проблематики, дозволить розширити уявлення про зміст першого історіографічного періоду у вивченні Державної думи, повніше розкрити роль окремих представників українського руху в осмисленні та узагальненні відповідних суспільно-політичних процесів у Російській імперії, українського національно-політичного руху початку XX ст.

У статті розглядається насамперед політична публіцистика, яка представлена на сторінках таких журнальних видань, як «Український вісник», «Україна»,

«Літературно-науковий вістник», «Украинская жизнь». З цими виданнями співпрацювали М. Грушевський, Д. Дорошенко, С. Єфремов, О. Лотоцький, Ф. Магушевський, М. Порш, С. Петлюра, В. Садовський В. Шемет, І. Шраг та інші відомі представники українського національно-політичного руху початку ХХ ст. За їхнього авторства на сторінках означених журналів публікувалися матеріали, пов'язані з діяльністю Думи. Проаналізовані були також деякі публіцистичні праці, які виходили окремим виданням. Насамперед це збірка статей М. Грушевського «З біжучої хвилі», робота В. Дорошенка «Українство в Росії. Новіші часи» тощо. Великий пласт публіцистики з думської тематики, яка міститься на шпальтах тогочасних українських газет, як видається, заслуговує на окреме спеціальне дослідження.

Публіцистика відображала особливості виборчих кампаній до Державної думи, участь у виборах політичних партій, їх тактику. Д. Дорошенко зазначав, що в Києві, Одесі, Харкові, Катеринославі, а також у менших містах України вибори до І Думи проходили під прапором загальноросійських партій, серед яких «пануюче значіння набула партія “народної свободи”». Використовуючи поступову пресу, кадети забезпечили свою перевагу на виборах. Щодо виборів у селах, то селяни керувалися гаслом — не вибирати «панів», а обирати «своїх». Завдяки цьому на повітових з'їздах земельних власників у Полтавській та Чернігівській губерніях переважали рядові селяни, які провели свої кандидатури до складу губернських виборників [13, С. 11, 12].

М. Грушевський, Д. Дорошенко та В. Дорошенко виокремили передвиборчу діяльність і тактику УДРП, єдиної української партії, що брала участь у виборах до І Думи. М. Грушевський у статті «Дума і національне питання» зазначав, що виборча кампанія українцями була майже не використана, лише УДРП виступила у ході виборів як партія на Полтавщині та в Києві, здійснювала деяку агітацію. Але й тут українці проходили як кандидати партії «народної свободи». Лише В. Шемет пройшов як репрезентант УДРП [14, С. 94].

Д. Дорошенко визнавав, що УДРП здійснювала виборчу агітацію у найбільших містах України, використовуючи тижневик «Рідний край» та газету «Громадська думка», які розкривали внутрішню політику в Російській імперії в дусі програми українських радикал-демократів [13, С. 7; 15, С. 180—181]. В. Дорошенко також наголошував на активній агітаційно-виборчій діяльності партії. Він стверджував, що під її впливом знаходилася вся преса, видавництва, політичні клуби, «Просвіти» [16, С. 61]. У Києві, Полтаві та Одесі, як повідомляв Д. Дорошенко, УДРП вступала у виборчі блоки з партією кадетів, польськими та єврейськими поступовими організаціями. Наявність цих блоків він пояснював тим, що ніде, за винятком Лубен, УДРП не почувала себе настільки міцно, щоб самостійно провести своїх кандидатів. Водночас за списками кадетів їй вдалося обрати до І Думи І. Шрага та А. В'язлова, а від УДРП пройшов В. Шемет [13, С. 12—13]. Дещо ширше коло спільних кандидатів, які пройшли до І Думи від української партії і кадетів, називав В. Дорошенко: І. Шраг, В. Шемет, П. Чижевський, М. Біляшівський [16, С. 61].

О. Лотоцький досить повно розкрив зміст наказів селян та робітників обраних до Думи депутатам. Він показав, що накази включали широке коло політичних, соціально-економічних і національно-культурних вимог: забезпечення повної політичної свободи, загальна амністія з політичних справ, надання автономії Україні, передача землі у власність краю та її розподіл між селянами, охорона праці робітників, державне страхування, 8-годинний робочий день, безплатне загальне навчання та ін. Підтверджуючи високу довіру селян своїм обранцям до Думи, він подав детальний сюжет зворушливих проводів сільською громадою с. Турівка депутата від Київської губернії А. Грабовецького [17, С. 124—129].

Д. Дорошенко здійснив спробу позначити особливості результатів виборів до І Думи в окремих регіонах України. Так, Лівобережна і Степова Україна забезпечили перевагу серед депутатів представників поступових сил, інтелігентів і селян. А на Волині, де у хід виборів активно втручалися чорносотенці, результати виборів були невтішними — вибрано 5 польських поміщиків, 7 малосвідомих селян, 1 священника-реакціонера. На Поділлі на перебіг виборів великий вплив мала адміністрація, позбавляючи можливості брати участь у виборах популярних серед населення представників інтелігенції. Тому тут до Думи було вибрано 12 звичайних селян і одного інтелігента [13, С. 13]. М. Грушевський також визнавав втручання у вибори на Поділлі владних структур і вказував, що подільські депутати були поселені в Петербурзі «на одній із “казьонних квартир” під офіційним наглядом». Але і вони почали відвідувати українські зібрання [14, С. 83].

О. Лотоцький, оцінюючи якісний склад депутатів-селян від Волині і Поділля, зазначав, що переважна більшість із них виявилась захисниками народних інтересів, увійшла до трудової групи парламентської фракції та Союзу автономістів. Загалом О. Лотоцький вважав, що у ході виборів українське селянство проявило зрілість, бо підтримало тих кандидатів, які розуміють потреби народу і готові до кінця відстоювати його інтереси [17, С. 123—124].

Д. Дорошенко подав національний і соціальний склад обраних до І Думи депутатів від 8 губерній України. З 95 обраних депутатів 63 були українці, росіян або зросійщених — 22, поляків — 5, євреїв — 4 та один німець-колоніст. Серед депутатів-українців 40 осіб склали селяни, 8 — робітники, декілька були представниками інтелігенції. М. Грушевський, Д. Дорошенко, В. Дорошенко виокремлювали серед українських депутатів І Думи, окрім національно свідомих інтелігентів, національно свідомих селян: М. Онацького, А. Грабовецького, Г. Зубченка, С. Тарана, І. Тарасенка та ін. [13, С. 13—15; 14, С. 80—81; 16, С. 61; 18, С. 97].

Даючи загальну оцінку результатам виборів до І Думи, М. Грушевський у статті «З Державної думи» вказував на недосконалість виборчого закону і на те, що великоруська народність була привілейованою під час виборів. Становлячи менше половини населення, вона отримала 60 % депутатів, а представництво депутатів-українців не відповідало питомій вазі населення українських територій в Російській імперії [14, С. 86—87].

Враховуючи, що відображення публіцистикою питань, пов'язаних з Українським парламентським клубом у І Думі частково уже розглядалося [19, С. 175—

177], варто виокремити декілька принципово важливих моментів. Насамперед загальноновизнаним у публікаціях українських громадсько-політичних діячів є твердження про те, що українська думська громада була створена за ініціативи УДРП і на основі програмних вимог цієї партії [13, С. 14; 16, С. 66]. Чітко позначені В. Шеметом найважливіші завдання Українського парламентського клубу підтверджують їх відповідність партійній платформі [20, С. 133].

У політичній публіцистиці наводилися численні телеграми з міст і регіонів України на адресу української парламентської фракції, які відображали покладені на парламентський клуб сподівання українського громадянства [21, С. 135]. Автори публікацій позначили загальний кількісний склад Українського парламентського клубу (44 депутати), його провідників (І. Шраг, В. Шемет, М. Біляшівський, А. В'язлов, А. Грабовецький, М. Онацький, П. Чижевський, Г. Зубченко), соціальну структуру. В. Шемет вказував, що із 40 депутатів української фракції, які записалися на початку роботи громади, селян було 19, робітників — 4, а решту 17 депутатів представляли земські діячі, вчені, адвокати, судді, вчителі. Особливістю складу Українського парламентського клубу було те, що до нього входили депутати від України, які належали до російської партії кадетів (М. Ковалевський, І. Присецький, А. В'язлов, Г. Здановський, Є. Шольц, барон Ф. Штейнгель, О. Свечин, І. Заболотний), а також безпартійні. О. Лотоцький (О. Белоусенко) та В. Дорошенко пояснювали це тим, що означені депутати об'єдналися для відстоювання потреб України. Очевидно, для такого висновку були певні підстави, але він видається дещо категоричним. Адже ця думська структура, як вважав Д. Дорошенко, не виправдала покладених на неї українцями надій через наявність у її складі представників партії народної свободи та національно несвідомих селян [13, С. 15—16; 14, С. 80—81; 16, С. 62—63; 20, С. 134, 135; 22, С. 68]. Схожу з Д. Дорошенком позицію займав С. Петлюра. Він наголошував, що українська думська фракція могла успішно функціонувати лише в межах національних домагань. Але українські послы належали до різних політичних сил, різних класів і груп українського громадянства, тому і виступали під відповідними партійними прапорами та відстоювали інтереси різних соціальних елементів і груп [23, С. 77—78]. М. Грушевський, який виконував роль ідеолога української парламентської громади в І Думі, у статті «У українських послів російської думи» також зазначав, що український парламентський клуб є осередком українських інтересів [14, С. 80]. Цю ж думку він висловив і в публікації «Дума і національне питання», наголосивши, що обрані від кадетської партії депутати ввійшли до українського клубу І Думи, маючи бажання забезпечити національні й політичні права українському народові [14, С. 95]. Водночас М. Грушевський при створенні української фракції в І Думі наголошував на важливості об'єднання її депутатів в одній партії зі спільною програмою в питаннях насамперед національних і політичних. Але здійснити це можна буде лише тоді, коли українські національні й політичні постулати усвідомлять широкі кола депутатів з українських територій [14, С. 96]. Пізніше в статті «Нова Дума і українці», написаній відразу після виборів до II Думи, М. Грушевський негативно оцінив обрання українських депутатів до

І Думи через блоки з російськими партіями, позаяк це позначилося на свободі їхньої діяльності. Тому він висновкував, що «...українці на виборах не повинні виступати членами російських партій» [24, С. 96].

Цілком очевидно, що окрім внутрішніх причин, які позначилися на результативності Українського парламентського клубу в І Думі, головною причиною все-таки було небажання російського уряду визнавати українські вимоги та розпуск Думи через 72 дні.

Провідні діячі українського національного руху позитивно оцінили співпрацю українських депутатів з Українським політичним клубом у Петербурзі. М. Грушевський вважав такі спільні зібрання, на яких обговорювалися важливі питання української автономії, аграрної справи й селянських вимог тощо, політичною школою для депутатів-селян [14, С. 81].

У публіцистиці позначалися напрямки практичної участі української думської фракції в роботі І Думи. Це підтримка заяви трудової групи про скасування закону про заборону страйків сільськогосподарських робітників, участь українських депутатів у дискусіях з територіально-національної автономії, розробці проектів з аграрного питання, зокрема, критика законопроекту аграрної комісії («Записка 44-х»), що передбачав часткову націоналізацію землі, підтримка депутатами Г. Зубченком, А. Грабовецьким та М. Онацьким аграрного проекту трудовиків тощо. При цьому визнавалася важлива роль «Українського вісника» у висвітленні роботи фракційних депутатів та активна участь М. Грушевського в організації цього видання [13, С. 16—18]. Як відомо, М. Грушевський надавав значну ідеологічну та організаційну допомогу українській парламентській громаді в І Думі, багато зробив для активізації її діяльності, підготував проект конституції, розробив план національно-територіальної децентралізації Росії.

У публіцистиці наголошувалось, що Українська думська громада ввійшла до складу фракції Союзу автономістів, оскільки прагнула розв'язати питання повної децентралізації Російської імперії спільно з іншими національними парламентськими групами [20, С. 134; 25, С. 66].

Д. Дорошенко визнавав, що Український парламентський клуб в І Думі чимало зробив для популяризації та розвитку української ідеї, відіграв роль політичної школи на майбутнє, але мав «чисто демонстраційне значіння» [13, С. 16, 19; 20, С. 134; 22, С. 68]. Ширше — як маніфестацію української нації, що домагається свого права, сприймав українську фракцію в І Думі В. Дорошенко. Адже ця думська структура показала всьому світу, що Україна і Росія це не одне й те саме [16, С. 63]. М. Грушевський кваліфікував це об'єднання українців як «перший початок парламентарного життя російського Українства» [14, С. 80].

Основна причина розпуску І Державної думи, позначена в публіцистиці, це небажання уряду здійснювати демократичні перетворення та прагнення розпочати наступ на здобуті політичні свободи народу [26, С. 3—4]. Спокійне (без страйків і виступів) сприйняття українською людністю розпуску І Думи Д. Дорошенко пояснював тим, що народний організм був знесилений, а українське громадянство реально не сприймало об'єктивної дійсності, яку покрив туман

думських «ілюзій» [13, С. 19]. Отже, автор підводить до висновку, що за допомогою скликання Державної думи царизм прагнув ослабити революційний рух і, власне, певною мірою досягнув цього.

Політичне значення створеного у 1906 р. парламенту в публіцистиці сприймалося як віковий рубіж у державному житті Російської імперії, яка вперше за багато століть перейшла до конституційного ладу. Це дозволило депутатами I Думи домагатися автономії України, свободи українського друку та слова [13, С. 2; 26, С. 3—4]. Таким чином, діячі українського руху, зокрема, його автономістсько-федералістичного спрямування, пов'язували перспективи демократичного розвитку суспільства в той час та вирішення національного питання з парламентським реформуванням політичного устрою Російської імперії. Сьогодні, враховуючи незмінні імперські амбіції Росії в новітню добу, розв'язану нею широкомасштабну загарбницьку війну проти України, спрямовану на знищення українського народу, надії українських політиків початку ХХ ст. на можливість демократизації Росії та вирішення українського питання шляхом здобуття національно-територіальної автономії в рамках Російської федерації сприймаються як не реальні та ілюзорні.

Розглядаючи виборчу кампанію до II Думи, автори статей відзначали участь у ній УДРП та українських соціал-демократів, хоча вони не могли широко розгорнути свою діяльність через несприятливу політичну ситуацію та урядові обмеження щодо демократичних, опозиційних сил. Це передвиборчі репресії та арешти небажаних потенційних кандидатів, заборона проведення зібрань опозиційних партій, закриття їхніх газет, надання всілякої підтримки чорносотенним організаціям тощо [18, С. 99; 26, С. 3—4].

Як і в попередній виборчій кампанії УДРП, повідомляв Д. Дорошенко, у Полтаві, Лубнах, Кобеляках блокувалася із партією кадетів та єврейськими поступовими організаціями, а в Одесі ще й з організаціями поляків та литовців. Така тактика дала позитивні результати в Полтаві, де блок поступових сил отримав шість виборників від міста. Водночас українські соціал-демократи у Полтаві та Лубнах блокувалися з російськими та єврейськими соціал-демократами. Відсутністю єдності між українськими ліберал-демократами і соціал-демократами пояснював Д. Дорошенко «провал» у Лубнах кандидатури В. Шемета, який, як відомо, був депутатом I Думи [18, С. 98, 99]. В. Дорошенко, окрім УДРП та УСДРП, відзначав також активну участь у виборах Спілки — вона провела до II Думи з Київщини шість своїх кандидатів. Від УСДРП до Думи пройшов лише один депутат від Київської губернії — М. Вовчинський [16, С. 67]. Д. Дорошенко визнавав гірші результати виборів до II Думи на Полтавщині та Волині. Якщо в першому скликанні Думи депутатами від Полтавщини були В. Шемет, П. Чижевський, національно свідомий селянин М. Онацький, то до II Думи Полтавщина обрала представників Союзу російського народу, реакційних аграріїв і лише одного поступовця. Сім селян-депутатів у II Думі від Волині були членами Союзу російського народу, решту представляли також реакційні аграрії та священники. Від дев'яти губерній України до II Думи було вибрано

103 депутати, Д. Дорошенко визначив їх приналежність до провладних та опозиційних сил. 47 представників мали монархісти та октябристи, 47 — опозиційні сили, дев'ять були безпартійними [18, С. 98, 99].

Створена в Думі другого скликання Українська громада налічувала 47 осіб [16, С. 65]. Її організаторами С. Петлюра та Ф. Матушевський називають Н. Довгопола, А. Гриневича, М. Рубіса, В. Хвоста [27, С. 137; 28, С. 81]. Але В. Дорошенко вважав засновниками громади також Є. Сайка та С. Нечитайла. Вони були включені на першому підготовчому зібранні 4 березня 1907 р. до складу комісії для розробки платформи української думської фракції. Комісія виконала це завдання, підготувала декларацію, оголошену М. Рубісом на фракційному зібранні у березні 1907 р. [27, С. 137; 28, С. 81, 83—85]. С. Петлюра та Ф. Матушевський подали текст цього документу, детально не коментуючи його [23, С. 80—83; 28, С. 97—99].

Ф. Матушевський, який найповніше на той час розкрив організацію та діяльність другої Української думської громади [28], вважав, що в основі її декларації лежали тези програми УДРП. Але В. Дорошенко уточнював, що це були програмні вимоги УДРП, які висувало її ліве крило. Його представники якраз і домагалися в аграрному питанні «примусового відібрання всіх земель понад трудову норму в укр. «краєвий фонд», з котрого могли б користати лише ті, що прикладають до землі свою працю...» [16, С. 65]. С. Петлюра, як один із лідерів УСДРП, вочевидь, політично упереджено заявляв, що декларація Української громади не переконлива, мало аргументована, а її пропозиції мають не велику практичну цінність [23, С. 84].

Неоднорідність соціального складу української фракції у II Думі, одночасне входження її депутатів до інших парламентських фракцій, до різних політичних партій, на думку С. Петлюри та Ф. Матушевського, вносило елементи дезорганізації в роботу громади, завдаючи їй шкоди [23, С. 78, 80, 84; 28, С. 88]. Цієї ж позиції дотримувався В. Дорошенко. Він визнавав, що переважна частина складу Українського парламентського клубу у II Думі поділяла погляди трудовиків і одночасно належала до думської Трудової групи. Це негативно позначалося на роботі парламентського клубу, позбавляло його можливості бути цілком незалежним і самостійним. Адаже серед трудовиків були депутати, які сприймали українські національні вимоги як чужі, «або й просто немілі». Власне, це і змусило Українську громаду, підсумовував В. Дорошенко, вийти з трудової фракції [16, С. 64].

В. Дорошенко, Ф. Матушевський, С. Петлюра вказали на основні напрямки законотворчої діяльності Української громади в II Думі, які, власне, були підпорядковані реалізації програмних положень УДРП, покладених в основу фракційної декларації. Щоправда, депутати української фракції, які брали участь в обґрунтуванні аграрних вимог, дещо відійшли від програмного положення УДРП і вимагали примусового відчуження приватних земель, які перевищують трудову норму, без винагороди їхнім власникам. Така вимога враховувала, з одного боку, зміст наказів, які надсилали селяни-виборці, а з іншого боку — позицію групи трудовиків, які уособлювали ліве крило Думи [16, С. 64, 65; 23, С. 85; 28, С. 89—91].

В. Дорошенко та Ф. Матушевський визнавали, що Український парламентський клуб у II Думі швидше організувався і розпочав роботу, ніж першодумська громада, і залишив помітніший слід в політичному житті [16, С. 63; 28, С. 87]. Але і цьому думському об'єднанню, наголошував С. Петлюра, не вдалося провести жодного корисного закону для України — на завади стала загальна несприятлива політична ситуація в імперії. Водночас він стверджував, що Український клуб маніфестував у Думі національні потреби і претензії українського народу, ніс в маси гасло національної емансипації, свідчив про зростання української політичної сили в російському парламенті. Велику роль у цьому відіграв також друкований орган думського об'єднання «Рідна справа — Вісті з Думи», який С. Петлюра зараховував до найкращих україномовних часописів [23, С. 79, 85—87, 93].

Розпуск II Думи, зазначав М. Порш, якнайкраще показав, що нею цікавилася лише незначна частина селянської людності, а решта сприймала її майже байдуже. Тому певну запоруку успішної діяльності усіх українських партій у ході майбутньої виборчої кампанії до III Думи він вбачав у поєднанні ідеї автономії України з чотирма головними потребами народу: 1) демократичне розв'язання земельного питання в Україні; 2) знищення всіх податків і запровадження одного прогресивного податку від доходів і спадщини; 3) реорганізація адміністративного апарату та підпорядкування виконавчої влади законодавчій; 4) запровадження загальної народної освіти, яка б зважала на психологію, мову і побут народу, а також фахової освіти, яка б враховувала економічні відносини, особливості місцевого сільського господарства і промислу [29, С. 135—139]. По суті, одразу після розпуску II Думи М. Порш, як один із лідерів УСДРП, репрезентував основні положення виборчої платформи партії на наступні вибори. Він зауважував, що лише спільними зусиллями національні партії зможуть запровадити справжній демократичний лад у державі, визволити пригнічені нації із пут національного поневолення та розв'язати земельну справу в інтересах убогого селянства [29, С. 139].

С. Петлюра та В. Дорошенко констатували, що після розгону II Думи розпочалися політичні репресії, у в'язницях і на засланні опинилося багато українців, навіть частина депутатів, а депутат В. Хвіст там і загинув. Інші втекли за кордон. Політичне пожвавлення «змінилося бенкетом реакції в супроводі грандіозних політичних процесів» [16, С. 66, 70; 30, С. 31]. Несприятливі для опозиційних сил політичні умови під час виборів до III Думи призвели, як слушно зауважували ці діячі, до послаблення діяльності українських партій. Водночас вказував С. Петлюра, зміни у виборчому законі від 3 червня 1907 р. практично позбавили робітничі й селянські маси виборчого права, оскільки на останній стадії виборів більшість виборців забезпечувалася великими землевласниками. Так, на 1105 губернських українських виборців за новим законом виборців від селян мало бути лише 235, а від робітників — 24 [30, С. 34] (під час виборів до I Думи ці показники виглядали так: селян від восьми українських губерній серед губернських виборців було 465, а робітників 39 [16, С. 70]). Тому «справа селян та робітників, — підкреслював С. Петлюра, — на нових виборах буде програна на користь великих земельних власників» [30, С. 34]. Але найболючіше, на думку С. Єфремова, виборчий закон

від 3 червня 1907 р. вдарив по українству, яке знаходило своїх послідовників серед найбільш обділених новим виборчим положенням груп населення [31, С. 62].

Зазначивши участь у виборах до III Думи УСДРП та УДРП, С. Петлюра, вочевидь через суб'єктивне несприйняття українських радикал-демократів критикував рішення їхньої партійної конференції щодо тактики на виборах [19, С. 180]. Натомість він наголошував на активній передвиборчій діяльності своєї партії, декларував, що українські соціал-демократи здійснили найбільше заходів для залучення мас до виборів, розкрив тактику блоків, ухвалену на передвиборчій партійній конференції. Ця тактика передбачала блокування українських соціал-демократів на всіх стадіях виборів по робітничій курії з іншими соціал-демократичними партіями. У курії селянських і міських виборців другого розряду та дрібних земельних власників УСДРП мала виступати спільно з усіма лівими організаціями, якщо буде загрожувати чорносотенна небезпека. У курії великих земельних власників і міській першого розряду українські соціал-демократи участі у виборах, як ухвалила конференція, не повинні брати, а своїми голосами підтримувати демократичних кандидатів. Технічні угоди з усіма опозиційними організаціями УСДРП вважала можливими лише на останній стадії виборів у губернських виборчих зібраннях і в містах, «що окремо посилають послів до Думи». С. Петлюра повідомляв, що місцеві організації УСДРП в Пирятині, Прилуках, Золотоноші, Острозі, Козелецькому повіті Чернігівської губернії схвалили означену тактику. Відповідно в Полтаві та Києві місцеві комітети українських соціал-демократів співпрацювали у ході виборів з Бундом, Спілкою та РСДРП. У Києві до цього блоку входили також представники центрального бюро київських профспілок. Але, враховуючи, що виборчий закон, по суті, позбавляв виборчих прав селян та робітників, С. Петлюра вбачав у виборчих заходах українських соціал-демократів швидше організаційне, ніж практичне значення для проведення партійних кандидатів в Думу [30, С. 33—35]. Подібну ж оцінку можливостей українських партій у ході виборів до III Думи дав В. Дорошенко. «І УДРП, і УСДРП, — зазначав він, — взяли доволі енергійну участь в виборчій боротьбі, але успіхи заздалегідь можна було передбачити — своїх людей у 3-ю Думу Українці не змогли перевести» [16, С. 70]. У результаті, як констатував С. Петлюра, вибори нічого не дали для України, «під українським національним прапором до Думи не пройшов ні один українець». А національна ідея для послів від України в III Думі «лише частина “государственной” ідеї [...], яка засновується на славних трьох китах слов'янофілів і теперішніх истинно-русских» [32, С. 64]. Означену оцінку результатів виборів від України поділяв В. Садовський. Він зауважував, що через виборчий закон від 3 червня український виборець втратив своє дійсне представництво в III Думі, до якої пройшли пп. Бобринські та Шульгіни. Тому для більшості депутатів з України, які сиділи на правих думських лавах, українські національні вимоги сприймалися як вимоги жменьки політично божевільних людей [33, С. 17]. С. Єфремов з нотками розчарування і жалю констатував, що в III Думі не було української фракції, взагалі не було демократичного представництва від України [31, С. 62].

В. Садовський досить детально розкрив спроби у III Думі розв'язати питання про українську школу й українську мову в місцевих судах. У березні 1908 р. 36 депутатів (у сучасних дослідженнях називається 37 депутатів) від різних фракцій і політичних сил внесли законопроект про впровадження української мови в початкових школах. Він мав чотири статті: започаткування в 1908—1909 рр. у регіонах етнічного розселення українців навчання українською мовою в початковій школі; обов'язкове вивчення російської мови як загальнодержавної; запровадження підручників і посібників, пристосованих до понять, умов життя й побуту місцевого населення; скасування всіх постанов, які не відповідають цим змінам. Поданий законопроект 29 травня 1909 р. був переданий до комісії з народної освіти для висновку про доцільність прийняття — комісія його відхилила. У жовтні 1910 р. питання про українську мову в початковій школі знову було порушене в III Думі при обговоренні законопроекту октябристів про початкову школу. Але дебати проходили навколо статті, яка ділила «іногородців» щодо права на національну школу. Іногородцям першого сорту — полякам, литовцям, німцям, татарам, естонцям, латишам, вірменам, чехам і грузинам, повідомляв В. Садовський, октябристи давали дуже урізане право навчання рідною мовою. Українці не входили до цього переліку. На їх захист виступив проф. І. Лучицький. Його підтримав лідер кадетів П. Мілюков, який доводив необхідність для держави оберігати права національностей і визнавав, що українська мова уже стала літературною, а навчання українською мовою є можливим. Від імені кадетської фракції П. Мілюков підтримав поправку проф. І. Лучицького. Водночас аналіз В. Садовським змісту виступу іншого лідера кадетів Ф. Родичева свідчив про нещирість і непослідовність кадетської підтримки, адже він заявляв, що українська школа непотрібна, але її варто дозволити, аби українці, мовляв, самі переконалися в її «непотрібності» й навіть «шкідливості» такого кроку. В результаті голосування поправки І. Лучицького українська школа 171 голосом проти 132 була відкинута [33, С. 18—22, 26]. За відстоювання української справи С. Єфремов назвав І. Лучицького єдиним прогресивним депутатом від України в III Думі, єдиним, хто представляв український рух [31, С. 62].

В. Садовський також розкриває спроби депутатів І. Лучицького і Ф. Булата на думському рівні добитися рішень про допущення української мови в судочинстві, але вони також були відхилені у ході дебатів у грудні 1909 р. Проти запровадження української мови в судочинстві виступали єпископ Євлогій (В. Георгієвський), депутат від Полтавської губернії О. Старицький, від Херсонської — П. Новицький, від Київської — О. Бобринський, Волинської — В. Шульгін. Характерним є виступ проти українців проф. М. Капустіна, який очолював фракцію октябристів і стверджував, що не потрібно ставити таких питань, які роз'єднують рідних братів, не варто говорити, що українці й великороси користуються різною мовою. В. Садовський зазначає, що за п'ять років існування III Думи дебати з приводу законопроектів про народну школу і місцевий суд — це два випадки, коли українське питання хоч якимось чином привертало увагу цієї установи Російської імперії. Водночас з погляду захисту

українських вимог він негативно оцінює діяльність думської опозиції (фракція прогресистів, соціал-демократи, трудовики й кадети), повз яку пройшли заборона українських організацій і товариств, побиття учнів за користування українським Євангелієм, адміністративні переслідування, обшуки, арешти за виписку легальних українських видань і книг. В. Садовський говорить про значні розчарування свідомих українців російською опозицією в III Думі та зростання сумнівів щодо достатньої діяльної підтримки російською демократією українських інтересів [33, С. 24, 26, 27]. Отже, представники українського руху поступово наближалися до усвідомлення того, що у вирішенні національних проблем не варто покладатися на співчуття російського суспільства, включаючи його демократичні кола. Загалом III Дума, підсумовував С. Єфремов, підірвала надії на сприятливе вирішення корінних потреб народу парламентським шляхом і найбільше це розчарування зачепило Україну, «представники» якої суцільно виявились ворогами дійсно народного представництва [31, С. 62]. Звичайно, що така оцінка С. Єфремовим українського представництва в III Думі у контексті вирішення українського питання була не безпідставною, хоча, можливо, надмірно категоричною щодо діяльності окремих депутатів.

Вибори до IV Державної думи у 1912 р., за визнанням С. Єфремова та О. Лотоцького, не відрізнялися від виборів до парламенту третього скликання, позаяк виборчий закон від 3 червня 1907 р. «передає результати парламентських виборів до рук великих землевласницьких класів» [34, С. 21], а уряд активно використовував адміністративний ресурс. С. Єфремов повідомляв про застосування з боку владних структур на Волині, Полтавщині, Катеринославщині, Київщині тиску на селян, учителів, переслідування з політичних мотивів, примус до фінансової підтримки проурядових та шовіністичних сил, максимальне залучення до виборчої агітації духовенства. У результаті таких заходів на зібранні чигиринських земців була ухвалена виборча платформа, зміст якої розкриває С. Єфремов: 1) усіма засобами добиватися, щоб до Думи були вибрані «свої»; 2) українців вважати особистими ворогами і «мазепинцями», за якими необхідно здійснювати пильний нагляд; 3) йти в ногу з духівництвом, яке дало згоду на «платформу націоналістів» [31, С. 59—62].

Під час виборів до IV Думи увагу С. Єфремова привернули національні вимоги у виборчих платформах російських опозиційних політичних організацій трудовиків, соціал-демократів та кадетів. Так, трудовики визнавали право кожної національності на національне самовизначення і при цьому спеціально зазначали, що до таких національностей вони відносять українців і білорусів. У декларації російських соціал-демократів показувалися утиски, яких зазнають українці. А кадети обмежувалися визнанням національно-культурної автономії для України. Наявність таких вимог С. Єфремов оцінював не лише як передвиборчий маневр, а також як зростання інтересу до українського питання з боку російських політичних організацій [31, С. 63—64].

Нечисельне представництво національно свідомого українства у депутатському корпусі IV Думи О. Лотоцький прямо пов'язував з виборчим законом

від 3 червня 1907 р. [34, С. 21]. У Думі четвертого скликання обговорення українського питання обмежалося лише дискусіями. У публікаціях М. Грушевського та О. Лотоцького розкривався характер деяких із них, позначалося їх авторське сприйняття [31, 35].

Отже, активні учасники українського національно-політичного руху у своїх публіцистичних працях, що з'являлися на сторінках журнальних видань, реагували на всі процеси, пов'язані з виборами та діяльністю Державної думи Російської імперії. У їхніх публікаціях знайшли відображення та оцінку найважливіші тенденції та особливості виборчих кампаній, участь українців у роботі Думи, їхні вимоги, організація, платформа та діяльність Українського парламентського клубу у I та II Державних думах, ставлення російської опозиції до українських вимог. Сформульовані у публіцистичних працях первинні висновки й оцінки, за винятком лише окремих, на яких помітно позначилися політичні уподобання авторів, значною мірою зберегли своє історіографічне значення.

REFERENCES / СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Kiyan, M.Sh. Predstavitelstvo ot ukrainskikh gubernij v Gosudarstvennoj dume Rossijskoj imperii I y II sozyva (1906—1907 gg.). Kharkiv, 1997 [in Russian].
[Киян М.Ш. Представительство от украинских губерний в Государственной думе Российской империи I и II созыва (1906—1907 гг.). Харьков, 1997. 191 с.].
2. Hlushkovetskyi, A.L Demokratiiia v provintsii: vybory ta diialnist deputativ Podilskoi hubernii u Derzhavnykh Dumakh Rosiiskoi imperii: monohrafiia. Kamianets-Podilskyi, 2010 [in Ukrainian].
[Глушковецький А.Л. Демократія в провінції: вибори та діяльність депутатів Подільської губернії у Державних Думах Російської імперії: монографія. Кам'янець-Подільський, 2010. 400 с.].
3. Domoroslyi, V.I. Diialnist Ukrainkoi parlamentskoi hromady v I ta II Derzhavnykh dumakh (1905—1907 rr.): candidate diss. of the historical sci. Kyiv, 1994 [in Ukrainian].
[Доморослий В.І. Діяльність Української парламентської громади в I та II Державних думах (1905—1907 рр.): дис. ... канд. іст. наук. Київ, 1994. 218 с.].
4. Konyk, O.O. Diialnist selianskykh deputativ z Ukrainy v I ta II Derzhavnykh Dumakh: candidate diss. of the historical sci. Kyiv, 1993 [in Ukrainian].
[Коник О.О. Діяльність селянських депутатів з України в I та II Державних Думах: дис. ... канд. іст. наук. Київ, 1993. 249 с.].
5. Bilokin, O.I. Ukrainke pytannia v Derzhavnii dumi Rosiiskoi imperii (1906—1907 rr.) (Extended abstract of Candidate's thesis). Kharkiv, 2001 [in Ukrainian].
[Білокін О.І. Українське питання в Державній думі Російської імперії (1906—1907 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Харків, 2001. 20 с.].
6. Burda, I.O. Natsionalne pytannia v Rosii 1905—1907 rr. (na materialakh Derzhavnoi Dumy pershoho ta druhoho sklykan) (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv, 2004 [in Ukrainian].
[Бурда І.О. Національне питання в Росії 1905—1907 рр. (на матеріалах Державної Думи першого та другого скликань): автореф. дис. ... канд. іст. наук. Київ, 2004. 17 с.].
7. Reient, O.P. Ukraini v Derzhavnii dumi Rosiiskoi imperii. *Istoriia ukrainskoho parlamentaryzmu: vid doparlamentskykh form orhanizatsii politychnoho zhyttia do sobodennia*. Kyiv, 2010. 244-265 [in Ukrainian].

- [Рєєнт О.П. Українці у Державній думі Російської імперії. *Історія українського парламентаризму: від допарламентських форм організації політичного життя до сьогодення*. Київ, 2010. С. 244—265].
8. Tyshkevych, O.V. I—IV Derzhavni Dumy ta ukrainska sprava (na materialakh hazet Kyivskoho heneral-hubernatorstva 1907—1914 rr.). *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Istorychni nauky*. Kyiv, 2019. T. 30 (69). 3: 42-48 [in Ukrainian].
[Тишкевич О.В. I—IV Державні Думи та українська справа (на матеріалах газет Київського генерал-губернаторства 1907—1914 рр.). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. Київ, 2019. Т. 30 (69). № 3. С. 42—48].
 9. Konyk, O.O. Deputaty Derzhavnoi dumy Rosiiskoi imperii vid hubernii Naddniprianskoi Ukrainy (1906—1917 rr.): monohrafiia, Dnipropetrovsk, 2013 [in Ukrainian].
[Коник О.О. Депутати Державної думи Російської імперії від губерній Наддніпрянської України (1906—1917 рр.): монографія. Дніпропетровськ, 2013. 454 с.].
 10. Mylko, V. Ukrainske predstavnytstvo v Derzhavnii dumі Rosiiskoi imperii (1906—1917): monohrafiia. Kyiv, 2016 [in Ukrainian].
[Милько В. Українське представництво в Державній думі Російської імперії (1906—1917): монографія. Київ, 2016. 396 с.].
 11. Mylko, V.I. Uchast deputativ vid ukrainskykh hubernii ta mist u roboti I—IV Derzhavnykh dum Rosiiskoi imperii (1906—1917 rr.): istoriohrafichnyi analiz. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2012. 1: 153-170 [in Ukrainian].
[Милько В.І. Участь депутатів від українських губерній та міст у роботі I—IV Державних дум Російської імперії (1906—1917 рр.): історіографічний аналіз. *Український історичний журнал*. 2012. № 1. С. 153—170].
 12. Pankova, S.M. Publitsystyka Mykhaila Hrushevskoho yak dzherelo doslidzhennia suspilno-politychnoi dumky v Ukraini kintsia XIX — pochatku XX st.: candidate diss. of the historical sci. Kyiv, 2018. URL: <https://science.dspu.edu.ua/spec-rady/history/disertation/> [in Ukrainian].
[Панькова С.М. Публіцистика Михайла Грушевського як джерело дослідження суспільно-політичної думки в Україні кінця XIX — початку XX ст.: дис. ...канд. іст. наук. Київ, 2018. 305 с. URL: <https://science.dspu.edu.ua/spec-rady/history/disertation/>].
 13. Doroshenko, D. Ukraina v 1906 r. *Ukraina*. 1907. T. 1. Kn. 1. Ch. 2: 1-29 [in Ukrainian].
[Дорошенко Д. Україна в 1906 р. *Україна*. 1907. Т. 1. Кн. 1. Ч. 2. С. 1—29].
 14. Hrushevskiy, M.S. Z bizhuchoi khvyli: statti y zamitky na temu dnia 1905—6 r. Kyiv, 1907 [in Ukrainian].
[Грушевський М.С. З біжучої хвилі: статті й замітки на теми дня 1905—6 р. Київ, 1907. 126 с.].
 15. D.D. Ukraynskaia presa. *Ukraynskyi vestnyk*. 1906. 3: 179-183 [in Russian].
[Д.Д. Украинская пресса. *Украинский вестник*. 1906. № 3. С. 179—183].
 16. Doroshenko, V. Ukrainstvo v Rosii. Noviishi chasy. Vienna, 1916 [in Ukrainian].
[Дорошенко В. Українство в Росії. Новіші часи. Відень, 1916. 115 с.].
 17. Spectator. Iz Ukrainy. *Ukrainskij vestnik*. 1906. 2: 123-132 [in Russian].
[Спектатор. Из Украины. *Украинский вестник*. 1906. № 2. С. 123-132].
 18. Doroshenko, D. Z ukrainskoho zhyttia. *Ukraina*. 1907. T. 1. Kn. 2. Ch. 2: 97-101 [in Ukrainian].
[Дорошенко Д. З українського життя. *Україна*. 1907. Т. 1. Кн. 2. Ч. 2. С. 97—101].
 19. Kolesnyk, V., Cheberiako, O. Ukrainski liberalno-demokratychni partii v Rosiiskii imperii na pochatku XX st. v politychnii publitsystytsi 1905—1917 rr. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. 2023. 5 (572): 167-183 [in Ukrainian].

- [Колесник В., Чеберяко О. Українські ліберально-демократичні партії в Російській імперії на початку ХХ ст. в політичній публіцистиці 1905—1917 рр. *Український історичний журнал*. 2023. № 5 (572). С. 167—183].
20. Shemet, V. Ukrainskaya parlamentskaya frakciya. *Ukrainskij vestnik*. 1906. 2: 133-134 [in Russian].
[Шемер В. Украинская парламентская фракция. *Украинский вестник*. 1906. № 2. С. 133—134].
21. Telehammy Ukraynskoi parlamentskoi fraktsyy. *Ukraynskyi vestnyk*. 1906. 2: 135 [in Russian].
[Телеграммы Украинской парламентской фракции. *Украинский вестник*. 1906. № 2. С. 135].
22. Belousenko, O. Ukrainskij parlamentskij klub. *Ukrainskij vestnik*. 1906. 1: 68-69 [in Russian].
[Белоусенко О. Украинский парламентский клуб. *Украинский вестник*. 1906. № 1. С. 68—69].
23. Petliura, S. Z ukrainskoho zhyttia. *Ukraina*. 1907. Т. 2. Кн. 3. Ч. 2: 77-94 [in Ukrainian].
[Петлюра С. З українського життя. *Україна*. 1907. Т. 2. Кн. 3. Ч. 2. С. 77—94].
24. Hrushevskiy, M. Nova Duma i ukraintsi. *Hrushevskiy M.S. Tvory u 50-y tomakh*. Lviv, 2005. Т. 3: 11-12 [in Ukrainian].
[Грушевський М. Нова Дума і українці. *Грушевський М.С. Твори у 50-и томах*. Львів, 2005. Т. 3. С. 11—12].
25. Shrag, I. O soyuze avtonomistov. *Ukrainskij vestnik*. 1906. 1: 64-68 [in Russian].
[Шраг И. О союзе автономистов. *Украинский вестник*. 1906. № 1. С. 64—68].
26. Dmitriyev, M.D. Ohliad mynuloho roku. *Ridnyi kraj*. 1907. 1: 3-4 [in Ukrainian].
[Дмитрієв М.Д. Огляд минулого року. *Рідний край*. 1907. Число 1. С. 3—4].
27. Petliura, S. Z ukrainskoho zhyttia. *Ukraina*. 1907. Т. 1. Кн. 3. Ч. 2: 129-139 [in Ukrainian].
[Петлюра С. З українського життя. *Україна*. 1907. Т. 1. Кн. 3. Ч. 2. С. 129—139].
28. Matushevskiy, F. Ukrainska hromada v druhii Derzhavnii dumi. *Literaturno-naukovyj vistnyk*. 1907. 7: 78-99 [in Ukrainian].
[Матушевський Ф. Українська громада в другій Державній думі. *Літературно-науковий вістник*. 1907. Кн. 7. С. 78—99].
29. Porsh, M. Natsionalne pytannia ta vyborcha ahitatsiia na Ukraini. *Literaturno-naukovyj vistnyk*. 1907. Т. 37. Кн. 1: 135-139 [in Ukrainian].
[Порш М. Національне питання та виборча агітація на Україні. *Літературно-науковий вістник*. 1907. Т. 37. Кн. 1. С. 135—139].
30. Petliura, S. Z ukrainskoho zhyttia. *Ukraina*. 1907. Т. 3. Кн. 3. Ч. 2: 31-41 [in Ukrainian].
[Петлюра С. З українського життя. *Україна*. 1907. Т. 3. Кн. 3. Ч. 2. С. 31—41].
31. Efremov, S. Na tekushchye temu. *Ukraynskaia zhizn*. 1912. 9: 57-66 [in Russian].
[Ефремов С. На текущие темы. *Украинская жизнь*. 1912. № 9. С. 57—66].
32. Petliura, S. Z ukrainskoho zhyttia. *Ukraina*. 1907. Т. 4. Кн. 11-12. Ч. 2: 64-84 [in Ukrainian].
[Петлюра С. З українського життя. *Україна*. 1907. Т. 4. Кн. 11-12. Ч. 2. С. 64—84].
33. Sadvskij, V. Ukrainskij vopros v tretej Dume. *Ukrainskaya zhizn*. 1912. 5: 17-27 [in Russian].
[Садовский В. Украинский вопрос в третьей Думе. *Украинская жизнь*. 1912. № 5. С. 17—27].
34. Belousenko, O. Ukrainskij vopros v Chetvertoj dume. *Ukrainskaya zhizn*. 1913. 6: 21-34 [in Russian].
[Белоусенко О. Украинский вопрос в Четвертой думе. *Украинская жизнь*. 1913. № 6. С. 21—34].

35. Grushevskij, M. Na novom puti (Po povodu vystuplenij po ukrainskomu voprosu). *Ukrainskaya zhizn*. 1913. 7-8: 5-14 [in Russian].
[Грушевський М. На новому путі (По поводі виступлень по українському вопросу). *Українська життя*. 1913. № 7-8. С. 5—14].

Надійшла / Received 16.07.2024

Viktor KOLESNYK

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Corresponding Member of the NAS of Ukraine,
Head of the Department of Ancient and Modern History of Ukraine,
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

kolesnykvf@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-4696-0747>

Oksana CHEBERIAKO

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History),
Candidate of Economic Sciences (Ph. D. in Economics), Professor,
Professor at the Department of Finance,
Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

cheberyako@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-1563-9611>

FROM THE ANGLE OF THE NATIONAL-POLITICAL
DIMENSION: THE STATE DUMA IN THE JOURNALISM
OF UKRAINIAN SOCIAL AND POLITICAL FIGURES (1906—1917)

The goal is to determine the historiographic significance of political journalism primarily on the pages of Ukrainian periodicals of 1906—1917 in the coverage of Duma issues from the point of view of the participation of Ukrainians in socio-political processes related to the elections and activities of the Duma. **The research methodology** is a historiographical analysis based on the principles of historicism and objectivity of journalistic works of 1906—1917 Ukrainian public and political figures. **The scientific novelty** is determined by an attempt to clarify the significance of the journalism of active participants in Ukrainian public and political life in the historiography of Duma topics from the point of view of the participation of Ukrainians in election campaigns and the work of the State Duma of the Russian Empire. **Conclusions.** Operating with generally insignificant factual and statistical material, Ukrainian social and political figures in their journalistic works sought to single out the dominant trends and features of the election campaigns to the State Duma, the participation of Ukrainian parties in the elections, their election tactics, highlighted the content of the orders of the peasants, workers to the elected deputies, evaluated the results elections in Ukraine, activity and importance of Ukrainian communities in the I and II Dumas. Journalism revealed the use of administrative resources by the government during the elections to the III and IV Dumas, negatively evaluated the results of the elections to them based on the results of the Ukrainian democratic representation, reflected the discussions during the discussion of the Ukrainian issue in the Duma, testified to the disappointment of conscious Ukrainianism with the inconsistent and ineffective support of the Russian opposition in Duma of Ukrainian interests.

Keywords: *historiography, journalism, Ukrainian public and political figures, Ukraine, Russian Empire, State Duma.*